

Лекція 4. Ергономічна експертиза та стандартизація в ергономіці

1. Проектування ергономічної експертизи
2. Зміст і сутність стандартизації
3. Основні ергономічні стандарти

1. Проектування ергономічної експертизи

- **Ергономічна експертиза** – це процес проведення моніторинг показників ергономічності системи і факторів впливу на її функціонування з аналізом отриманих даних.
- **Мета ергономічної експертизи** — підвищення соціально-економічної ефективності функціонування системи «людина — машина — середовище», її комфортності та визначення відповідності нормам і стандартам, прийнятим для даних систем.

Ергономічна експертиза — складний процес, пов'язаний з проведенням організаційно-технічних, науково-дослідних заходів, що вимагає від фахівця високої професійної майстерності. Гарантією професійної майстерності, а отже, якості ергономічної експертизи може бути сертифікація працівника з ергономіки.

Об'єктом ергономічної експертизи може бути як сама система в цілому, так і її складові елементи (можуть досліджуватися як реальні прототипи систем, так і їх моделі, проекти).

Відповідно до мети ергономічна експертиза проводиться за такими напрямками (завдання ергономічної експертизи):

- 1) вивчення внутрішніх взаємозв'язків системи й визначення рівня їх щільності, взаємовпливовості;
- 2) дослідження функцій елементів системи і визначення ступеня раціональності поділу функцій між ними;
- 3) аналіз якостей кожного елемента системи та факторів, що впливають на ефективність їх функціонування;
- 4) пошук потенційних резервів системи та шляхів їх реалізації;
- 5) визначення відповідності системи сучасним стандартам (співвіднесення з ними або розробка нових) і ступеня врахування показників інтегральної характеристики системи;
- 6) моделювання нестандартних ситуацій та визначення надійності роботи кожного елемента і системи в цілому в критичних ситуаціях;
- 7) розрахунок соціально-економічної ефективності системи.

Методи проведення ергономічної експертизи:

- експериментальні (за допомогою засобів вимірювання);
- розрахункові (базуються на обчисленні певних параметрів);
- експертні (базуються на опитуванні, спостереженні, врахуванні думки експертів).

Етапи ергономічної експертизи:

- **Перший етап** передбачає постановку цілей експертизи, визначення об'єкта дослідження.
- **Другий етап** — планування. На цьому етапі дослідник визначає послідовність робіт, строки виконання та етапність робіт, коло необхідної інформації та засобів дослідження (вимірювальні пристрої, організаційне оснащення тощо), методи дослідження, вартість роботи та її етапів.
- **Третій етап** характеризується тим, що проводиться сама експертиза системи. Тобто за необхідності дослідник організовує експерименти або експертні опитування тощо; обробляє отримані дані та аналізує і синтезує їх.
- На **четвертому етапі** дослідник формує висновки та складає звіт з ергономічної експертизи.

2. Зміст і сутність стандартизації

Стандартизація — повторювальна діяльність, спрямована на виконання завдань у сферах науки, техніки та економіки для досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній галузі.

Завданням стандартизації є створення систем нормативно-технічної документації, які визначають прогресивні вимоги до продукції та її розробки, виробництва й застосування.

Мета стандартизації— прискорення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва та якості продукції

Основні функції стандартизації в ергономіці:

- регулююча — визначення основних параметрів системи, що мають забезпечити їх уніфікацію, безпечність та надійність;
- захисна — визначення параметрів системи, які забезпечують урахування потреб як виробників (власників систем), так і споживачів (користувачів систем);
- економічна — полягає у забезпеченні економічної ефективності систем, які проектуються;
- соціальна — полягає у тому, що стандарти є бар'єром для неякісної продукції (послуг), дозволяють уникати ризиків техногенних катастроф, фізіологічних та психологічних зрушень, зниження працездатності людини тощо.

В Україні правові засади стандартизації, зокрема ергономічної, її економічні основи та організаційна структура визначені відповідним декретом Кабінету Міністрів (1993 р.).

Законодавче визначення робить стандарти обов'язковими для виконання по всій території України.

Розрізняють:

- державні стандарти України, що діють на території країни;
- галузеві стандарти — діють у межах галузі;
- стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок — обов'язкові для науково-дослідних установ,
- регіональні, національні стандарти інших країн, що застосовуються в Україні відповідно до її міжнародних договорів;

Найважливішою міжнародною організацією, що впливає на створення національних стандартів більшості європейських країн, США, Японії, є ***Міжнародна організація стандартизації (ISO)***.

Наприклад, стандарти 180 серії **9000**, що визначають основні поняття у сфері управління та забезпечення якості, прийнято як національні у більше як 50 країнах, зокрема в ЄС, Європейській асоціації вільної торгівлі, США, Японії.

Стандарти даної серії складаються з п'яти основних частин.

ISO 9000 «Управління якістю та стандарти гарантії якості» та ISO 9004 «Управління якістю та елементи системи якості» містять лише рекомендації щодо застосування стандартів у виробничому процесі, а стандарти ISO 9001, 9002, 9003 визначають конкретні вимоги до процесів поставки, виробництва, встановлення, обслуговування.

- ISO 9001 — модель гарантії якості в проектуванні, монтуванні, обслуговуванні;
- ISO 9002 — модель гарантії якості процесів виробництва та встановлення (монтажу);
- ISO 9003 — модель гарантії якості на заключних етапах виробництва, контролю.

Зміст стандартів даної серії розкривається такими елементами:

- адміністративна відповідальність;
- забезпечення якості;
- контроль виконання зобов'язань;
- контроль ресурсів;
- інформаційне забезпечення;
- постачання;
- ідентифікація продукції;
- контроль технологічного процесу;

- первинне тестування продукції;
- своєчасність метрологічних заходів;
- корекція продукції;
- забезпечення збереження, пакування, транспортування продукції;
- звітність;
- підготовка персоналу;
- гарантійне обслуговування;
- динамічність методів дослідження.

Існують чотири види ергономічних стандартів:

- 1) **базові**, які включають основні характеристики людини (антропометричні, сенсорні, моторні тощо);
- 2) **функціональні** — включають ергономічні вимоги до технічних засобів, процесів, промислових виробів, систем;
- 3) **зовнішнього середовища** — стандарти, які включають показники фізичних, хімічних, біологічних факторів навколишнього середовища, що діють на людину;
- 4) **організаційні** — включають стандарти, що визначають вимоги до процедур і методів ергономічних досліджень.

3. Основні ергономічні стандарти

Усі нормативні документи з ергономіки в Україні умовно можна поділити на кілька груп за ознакою того, які об'єкти вони регламентують:

- технічні,
- безпеки праці,
- організації праці
- загальні.

До **загальних** належать ті, що описують основні терміни, поняття, сфери застосування тощо.

Технічні регламентують вимоги до проектування техніки, її встановлення, експлуатації, наприклад, вимоги щодо розміщення елементів робочого місця оператора, вимикачів, перемикачів, штурвалів, пультів управління, а також вимоги до окремих технічних засобів — крісла оператора, мнемосхем тощо.

Документи з **організації праці** визначають характер організації праці операторів, користувачів систем.

Документи з **безпеки праці** регулюють нормативи умов праці — гранично допустимі рівні чинників навколишнього середовища на робочому місці оператора; визначення небезпечних і шкідливих виробничих факторів.

Стандартом **ISO 9241-11** подано основні визначення (застосовність; якість роботи системи; ефективність і тд), що використовуються у проектуванні, придбанні, експлуатації відеотерміналів.

Як визначено у стандарті, використання системи, де елементом є відеотермінал, передбачає розробку відповідної документації, яка містить:

- опис користувачів;
- опис обладнання,
- опис зовнішнього середовища,
- опис цілей,
- опис завдань